

teltségéből, és a közösségi hatás lefokozódásából következő fájdalom megszünte abból a felismerésből következhet, hogy ez utóbbi *nem a létezés* következménye, hanem csak (és itt van a lefokozó viszonzó!) a vizsgálódó személyes pozíció következménye.

És itt álljunk meg! A szabályos zárás maradjon el. Elhagyjuk a költőt alakuló pályája egy — verseivel azóta már túllépett kötet megjelenése ürügyén önkényesen kiválasztott — pontján; azzal a szándékkal, hogy majd követjük tovább. Hisz ameddig jutott, annak alapján már joggal mondhatjuk: érdemes arra (olvasói számára is, és elemzőinek is). Tehát: érdeklődéssel olvassuk folyóiratokban és várjuk kötetben is a folytatást.

KABDEBÓ LÓRÁNT

A SZEGÉNYSORS KÖLTŐJE

IVAN CANKAR: *A szegénysoron; Jernej szolgálégény igazsága.*

Fordította Pével Ágoston.

Európa Könyvkiadó, Budapest, 1976.

Ivan Cankar a szegénysors költője volt. Költő volt, mert ha nem is írt költeményeket egyetlen verseskötetnek 1899-ben, a ljubljana püspök által való elégettetése után, költői lelkülete és írásművészete regényeiben, elbeszéléseiben és drámáiban is kifejezésre jutott. Költői átszellemültséggel ábrázolta az egyre kíméletlenebbé váló kapitalizmus járma alatt szenvedő kisemberek sorsát, költői szuggesztivitással örökítette meg a természeti szépségekben gazdag szlovéniai tájat, a talajt, amelyből hősei kínóttek, és költői kifinomult nyelvezete is, amellyel a kemény élet ritka reményteljes pillanatait és vég nélküli szenvedéseit leírta. Ilyen, költészettől átitatott remekművek *A szegénysoron* (*Na klanču*, 1902) és *Jernej szolgálégény igazsága* (*Hlapec Jernej in njegova pravica*, 1907) című regényei is.

A szegénysoron Cankar önéletrajzi elemeket tartalmazó, legismertebbé vált regénye. Elsősorban édesanyjának állított örök emléket benne, a családjáért minden terhet vállaló, a legnehezebb sorssal is elszántan szembeálló, önmagát gyermekéért teljesen feláldozó Francka alakjában. De

lemondó megértéssel rajzolta meg benne édesapját, a kisvárosi szabót is, aki az ügyesebb és találékonyabb, a kapitalizmus nyújtotta lehetőségekkel rafináltan élni tudó konkurrens áldozatává válik. Az apa és a három gyermek sorsának kapcsán megjelenik egy, Cankar műveiben gyakran szereplő motívum, az elvágyakozás motívuma, a hajótörött emberek szalmaszála, utolsó reménysugara: az idegenben való szerencsepróbálás, boldogulás megkísérlése. Ez a reménysugár azonban csalszóka fény. A bizakodással indultak megtörve, meggyötörve, meghalni térnek haza, vagy pedig örökre odavesznek.

Francka három gyermeke közül a középsőnek, Lojzénak sorsában Cankar saját gyermek- és ifjúkorának eseményeit idézte. Vele kapcsolatban még határozottabb formát ölt az elvágyakozás motívuma. Az ő vágya a falusi és kisvárosi emberek és gyermekek sóvárgása a töméntelen sok lehetőséget magába rejtő, csillogó, csábító nagyváros felé. De ez is csak csalfa délibáb. Csak messziről ígér olyan sokat — közelről kegyetlenül kiábrándító.

Még egy jellegzetes motívum Cankar műveiben — ebben a regényben is — a pénz. Espedig úgy, ahogyan azt a századforduló Szlovéniájának kisemberei átélték: sokszor nem is annyira a pénz mint olyan, hanem egy-egy pénzdarab, egy-egy forint gyakran sorsdöntő jelentősége. Ilyen forintokért gyalogolt sokszor kilométereket Francka, hogy a család asztalára ebéd kerülhessen, vagy hogy a városban tanuló Lojze lakbérét kifizethesse.

Francka családján kívül a szegénység többi lakója is erőteljes vonásokkal ábrázolva lép elénk. Így például az ugyancsak tönkrement, már semmiben sem hívó csizmadia és a még mindig, de hiába bizakodó írnök.

A regényt szimbolikus-realista leírásai teszik megindítóan szép olvasmányá. Ilyen például a még kislány Franckának a szekér után való futása, amellyel a közeli városkában tartott búcsúra szeretne jutni. Francka lelkét vesztve rohan a szekér után, amely azonban csak nem akar megállni, hogy beérhesse és felkapaszkodhassék rá. Jómódú emberek, asszonyok ülnek kényelmesen rajta. Látják is az utánuk loholó kislányt, de a jólétben élő emberek kíméletlenségével mit sem törődnek vele. A szekér után való futás — a boldogság kergetésének szimbolikus-realista leírása.

Cankar költői képeinek, összehasonlításainak ihletői a szépséges szlovéniai táj természeti tüneményei. Így írja le a futástól elcsigázott kislány boldogságát, akit végül is egy, ugyan-csak szegénysorsban élő szolgálégény fölemelt a szekérre: „Korábbi kétségbeesett hangulatának se híre, se hamva, nyomtalanul eltűnt, ahogyan eltűntek azok az árnyékok is, amelyek valamivel előbb még ott sötétlettek a völgyben. Csak a teste rándult meg néha, akár a harmatos lomb, ha fölragyog a hajnal.” A búcsút járó embertömeg zsviváját pedig így: „... egyre közeledett a zaj, és egyre hangosabban morajlott a hegy, mintha vízcséséhez közelednének.” Francka első udvarlójának pedig, egy művésznek,

olyan volt a hangja, „mint a víz selymes csobogása”.

A kötet másik regényének címét helyesebb lett volna úgy hagyni, ahogyan az eredetiben is áll: *Hlapec Jernej in njegova pravica*. Tehát: *Jernej szolgálégény és az ő igazsága*. Nem lett volna szabad kihagyni ezt az „és”-t. Ez a kötőszó egyidejűleg jelent kapcsolatot és — szembeállítás. Mint ahogyan Jernejel is az ő saját igazsága állt szemben, amely a tragédiáját is okozta. Hiszen ezért is írta Cankar a címet ebben a formában, s ezért fordította le így dr. Pável Ágoston a harmincas évek végén a Nyugat kiadó számára.

Jernej negyven évig szolgált gazdájánál, s amikor az meghalt, fia fölmondott az öreg szolgának. Az írott törvény szerint joga volt rá — az emberi törvény szerint, Jernej igazsága szerint — nem. Jernej magáénak érezte a tanyát, a birtokot, amelyet az ő keze munkája virágoztatott fel és gyarapított. Szilárdan hitt igazságában, s elhatározta, hogy addig zárandokol, amíg valahol meg nem erősítik igazában. Ezt azonban nem érte el. Végző elkeseredésében felgyújtotta a tanyát, mire a fiatal gazda cseledei őt is a lángokba vetették.

Jernej igazságkeresésében Cankar szimbolikusán ábrázolta a feudális életérzés utolsó fellobbanását és kihunyását a már teljesen kapitalizálódott világban. A valamikori jobbágy, ha nem is volt az övé sem a házikó, amelyben lakott, sem a föld, amelyet megművelt, mégis a magáénak érezhette azokat. Ha a tulajdonos eladta birtokát, vagy meghalt, és azt másvalaki örökölte, a jobbágyok maradtak, ahol voltak. Ebben a régi röghözkötöttségben gyökerezett Jernejnek az ő igazságába vetett hite. Kizsákmányolt volt az öreg, „jóságos” gazda szolgálatában is, de a fiatal gazda által, aki a kapitalista világ törvényét kíméletlenül érvényesítette, teljesen kiemmizetté, kijátszottá vált. Ez ellen a kismizmzés ellen lázadt fel Jernej a maga igazságával, s mert ez az igazság most már csak az övé volt, mert senki sem erősítette meg benne, elbukott általa.

KENYERES KOVÁCS MÁRTA